

2.Uluslararası Ahmed-i Hânî Sempozyumu “İslam Düşüncesinde İnsan” 28-30 Eylül 2018

Bildiriler Kitabı
Proceedings Book

AĞRI
İBRAHİM ÇEÇEN
ÜNİVERSİTESİ
2007

2. ULUSLARARASI AHMED-İ HÂNÎ SEMPOZYUMU “İslam Düşüncesinde İnsan”

* 2018 Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi Rektörlüğü

Bu eserin tüm yayın hakları, Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi Rektörlüğüne aittir. Yayıncının yazılı izni olmadan kısmen veya tamamen basılamaz, çoğaltılamaz ve elektronik ortama taşınamaz. Kaynak gösterilerek alıntı yapılabilir.

Bu e-kitapta yer alan tüm yazıların dil, bilim ve hukuk açısından sorumluluğu yazarlarına aittir.

2. ULUSLARARASI AHMED-İ HÂNÎ SEMPOZYUMU

(İslam Düşüncesinde İslam)

(28-30 EYLÜL 2018 AĞRI)

2. INTERNATIONAL SYMPOSIUM ON AHMED AL-KHANİ

28-30 SEPTEMBER 2018

المؤتمر الدولي الثاني حول أحمد الخاني

18-20 MUHARREM 1440/ 28-30 SEPTEMBER 2018

Kapak Tasarımı

Sedat ÇALPAN

Editör

Doç. Dr. Abdulcebbar KAVAK

Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi

Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi Yayınları, No: 22

E-ISBN: 978-605-81711-4-5

İslam Düşüncesinde Bireyin Din Eğitime Verilen Önem

Dr. Öğr. Üyesi Hayati TETİK
Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi

Özet

İslâm dini, başlangıçtan itibaren bir eğitim-öğretim faaliyetidir. Din, bir fert ve toplum gerçeği olup, manevi hayatı zenginleştiren, derinleştiren faktörlerin başında gelir. Çünkü insan eğitimle şekillenir, eğitimle kabiliyetler ortaya çıkarılarak beceriler geliştirilir. Medeniyetler tarih boyunca eğitilmiş insan topluluklarının omuzlarında yükselmiş ve insanoğlu bilmediğini öğrenmek, daha faydalı hale gelebilmek ve hizmetlerde kaliteye ulaşabilmek için de devamlı eğitimle uğraşmıştır. Esasen insandaki araştırmacılık ruhu, bilmediğini öğrenme merakı kendisini devamlı eğitim-öğretim olayının içine itmiştir. Dolayısıyla din bireyin hayatı için ne kadar önemli ise, din eğitimi ve öğretimi de genel eğitim ve öğretim içinde o derece önemlidir. Dinin esasını fert ve topluma doğru bir şekilde öğretmek, kabiliyetleri geliştirmek, dengeli ve sıhhatli kişilik sahibi fertlerden müteşekkil bir toplum oluşturmak için, din öğretimini de içine alan din eğitimi önem arz etmektedir. Zira İslâm düşüncesinde, insan telakkisinin sistemleştirilmesi ve kendine özgü bir terminoloji ile ortaya konulması onun aldığı eğitimle doğru orantılıdır. Din olgusu birey ve toplum hayatında vazgeçilmez bir olgudur. İslam dini vahyin, sünnetin, aklın, bilimin ve sanatın ışığında yorumlanan, etik ve estetik değerleri ön plana çıkaran bir eğitim anlayışıyla bellenmek durumundadır. Öte yandan dini görmezden gelerek hayatı anlamlandırmak, hayatı görmezden gelerek de dini yorumlamak gibi bir mantığın günümüz dünyasında var olma şansı yoktur. Ahlaki yozlaşmanın bireysel ve toplumsal etkilerini örnekleriyle her gün gözlemlediğimiz bir dönemde sağlıklı, yeterli ve etkili bir din eğitime duyulan ihtiyaç, akıl sahibi her insanın kabul edeceği bir gerçektir. Bu bakımdan örgün ve yaygın din eğitiminde, ailede ve sosyal çevredeki tutum ve davranışları araştırmak, incelemek, tespitler yapmak ve önerilerde bulunmak İslam düşüncesinin temel görevleri arasındadır.

Bu bildiride; İslam düşüncesinde bireyin din eğitime, fert, aile ve toplum açısından verilen önem üzerinde durulacaktır.

Anahtar Kelimeler: Din, Din Eğitimi, Fert, Aile, Toplum

THE IMPORTANCE GIVEN TO THE RELIGIOUS EDUCATION OF INDIVIDUAL IN ISLAM

Abstract: The religion of Islam is an activity of education from the start. Religion, as an individual and social reality, comes at the top of the factors enriching and deepening the spiritual life. It is because human being is shaped, his skills are developed and his capabilities are discovered via education. Throughout the history, civilizations have risen on the shoulders of trained human communities and human beings who have been engaged in continuous education to learn what they do not know, to become more useful, and to reach the quality in services. As a matter of fact, the researcher spirit of human being and his curiosity towards unknown things has pushed him, continuously, into education and training process. Therefore, religious education is important for the general education and training system to the degree that religion is important for individual life. The religious education, which includes the religious training also, is important for teaching the essence of religion to individuals and societies in a true way, developing the capabilities, and creating a society composed of balanced and healthy individuals. Because, in Islamic thought, the systemization of human being’s understanding and its presentation in a distinctive terminology is directly proportional to the education he receive. Therefore, the phenomenon of religion is an irrevocable phenomenon within the lives of individual and society. We need to comprehend the religion of Islam through an understanding of education which interprets it in the lights of revelation, Sunnah, reason, science and arts, and which puts forward the ethical and aesthetical values. On the other hand, there is no chance of existence, in the present world, for a logic making sense of the life by ignoring the religion or interpreting the religion by ignoring the life. The need for a healthy, adequate and effective religious education at a time, in which we are observing every day the examples of the individual and social influences of moral corruption, is a reality that every human being with a mind can accept. In this regard, it is one of the basic duties of Islamic thought to make investigations, examinations, observations and suggestions on and about the attitudes and behaviors in formal and informal religious education, family and social environment. From this thought, it is going to be focused within this presentation on the importance given, from the point view of the individual, family and society, to the religious education of the individual in Islamic thought.

Keywords: Religion, Religious Education, Individual, Family, Society

1. Giriş

İlk insandan beri eğitimin önemi artarak devam ede gelmiştir. Globalleşen, sınırların kalktığı dünyamızda, bireylerin temel yeterliliklere haiz olması, bilgiye ulaşabilmesi ve iyi bir kariyer elde edebilmesi için eğitim, çağımızın en önemli ihtiyaçlarından biri olmuştur. Zira bir toplumun gelişmişlik düzeyi, onun eğitim düzeyini ortaya koyar. Geçmişle geleceğini bağlamak isteyen, kültürünün öğelerini sürdürmek ve varlığını devam ettirmek isteyen toplumlar için, formal ya da informal, örgün ya da yaygın, her türlü eğitim vazgeçilmez bir durumdur. Çünkü eğitim; kişilerin karakterlerini geliştirir, onları dürüst bireyler yapar; özgüveni, sorumluluğu, dürüstlüğü ve doğru davranışları kazandırır.

İnsanın tarih boyunca en önemli uğraşlarından biri de eğitim olayı olmuştur. Çünkü birey eğitimle şekillenir, eğitimle kabiliyetler ortaya çıkarılarak becerileri geliştirilir. Tarih boyunca medeniyetler eğitilmiş insan topluluklarının omuzlarında yükselmiştir. İnsanoğlu bilmediğini öğrenmek, daha faydalı hale gelebilmek ve hizmetlerde kaliteye ulaşabilmek için devamlı eğitimle

2. ULUSLARARASI AHMED-İ HÂNÎ SEMPOZYUMU “İslam Düşüncesinde İnsan”

uğraşmıştır. Esasen insandaki araştırmacılık ruhu, bilmediğini öğrenme merakı kendisini devamlı eğitim-öğretim olayının içine itmiştir (Tetik, 2007, 20). O halde eğitim, bilen bilmeyene doğru yolu göstermesi, onun elinden tutmasıdır. Diğer bir ifadeyle; Bir şeyi kademe kademe, tedrici ile kemaline erdirmektir. (Yazır, 1971, I, 64).

Eğitim sadece bireysel yöne tahsis edilemeyecek çok yönlü bir programdır. Nihayetinde insan topluluklarının oluşturduğu çevreden bağımsız bir eğitim tasavvur edilemez. Eğitim bireyi toplumsallaştırarak kendisine toplumun değerlerini ve toplumsal kuralları, normlarını çeşitli yollarla öğretmek onu toplumun bir ferdi haline getirir. Kişinin yaşadığı toplumda yeteneklerini, tutum ve davranış biçimlerini geliştirerek bireyi yaşama hazırlar (Tezcan, 1997, 3). Bu süreçte insanı etkileyen çevresel etmenlerin tümü, eğitimin sosyal yönünü oluşturur. Pedagoglar bireyin fizyolojik, biyolojik ve ruhsal yönleri üzerinde durarak ayrıca toplumsal eğitime olan ihtiyacı ortaya koymuşlardır. Sosyal yönü ile eğitim aynı zamanda nesiller arası bağlantıyı kurarak, bir neslin maddi ve manevi mirasını bir sonraki nesle aktarmaktır. Zira insan kendi kabiliyetlerini kendi kendine geliştirme yeteneğine sahip değildir. Onların gelişmesi için sosyal yönlü bir eğitime ihtiyaç duymaktadır. Çünkü kabiliyetler öğrenim ile gelişir. İnsan bu yönü ile başkalarının yardımına her zaman ihtiyaç duymaktadır (Mengüşoğlu, 1971, 43). Bu yönüyle birey, yaşamının sonuna kadar öğrenmek, kendisinin ve başkalarının tecrübelerini toplamak, değerlendirmek ve faydalanmak zorunda olan bir varlık olarak karşımıza çıkmaktadır.

İslâm dini de başlangıçtan itibaren bir eğitim-öğretim faaliyeti olup, öğrenme, öğretme, eğitme, yetiştirme ve olgunlaştırma dinidir. İslâm düşüncesinde din, bir fert ve toplum gerçeği olup, manevi yaşamı zenginleştiren, derinleştiren faktörlerin başında gelir. Din, bireylerin yaratılış amacına uygun olarak kendini sosyal bir çevrede sürekli geliştirme ve amacına ulaşmada bir rehber görevi görmektedir. Dinin bu denli fonksiyonel olduğunu fark eden insanoğlu, tarihinin hiçbir döneminde dinden ve dinin sunmuş olduğu eğitim ve öğretilerden uzak yaşamayı tercih etmemiştir. Zira din eğitimiyle tanışmamış fertlerin hep bir açıdan nakıs bir yetişmeye maruz kalacakları ve bu tablonun gerek fertlerin gerekse toplumun maddi ve manevi refahını derinden sarsacağı muhakkaktır. Bu açıdan din eğitiminin öteden beri insan hayatından tecrit edilemeyecek şekilde hayatini sürdüren önemli bir unsur olduğunu pekâlâ söyleyebilmek mümkündür.

2. Din Eğitiminin Önemi

İslâm dini müntesiplerinin kültürlerini dünyaya varıştan son nefesi verinceye kadar derinden etkileyerek şekillendirmiştir. Ayrıca toplumun birliğinin muhafazası ve devamı için, sahip olunan bu dini değerlerin ve kültürün yeni yetişmekte olan nesle aktarım mecburiyeti bulunmaktadır ki bu kutsal dinin işlevlerinden bir diğeri de bu hususları temin etmektir. Bu amaca sağlam adımlarla varabilmenin yegâne yolu da genel eğitim içinde önemli bir yeri olan din eğitimi vermektir.

Din eğitimine yeteri düzeyde önem vermeyen toplumların, dışarıdan gelen öğretileri sorgulamadan benimseyeceğini, kültürünü ve tarihini gerektiği gibi anlatamayacağını ve varlığını

2. ULUSLARARASI AHMED-İ HÂNÎ SEMPOZYUMU “İslam Düşüncesinde İnsan”

sürdürmede zorlanacağını söylememiz yanlış olmasa gerektir. Bu noktadan bakıldığında, hem aile hem de yaygın-örgün din eğitimi ve öğretiminin önemi ortaya çıkmaktadır. Zira din eğitimi adına yaşanan olumsuzlukların giderilebilmesinde en önemli görevler bu görevleri üstlenen müesseselere düşmektedir. Dinin özünden kaynaklanan sevgi, hoşgörü ve müsamaha prensipleriyle oluşturulacak bir din eğitimi anlayışının aileden başlayarak diğer din eğitimi kurumlarında devam ettirilmesi, hem inancın manevi desteğini hisseden insanların, hem de toplumun her kesimine kucak açan din eğitimcileri ve görevlilerinin yetişmesine zemin hazırlayacaktır.

Eğitimin bu işlevselliğini kendine şiar edinen İslâm dininde de ilk dönemden başlamak üzere eğitim disiplini edilerek tatbik edilmeye devam edegelmiştir. İlk inen ayetlerin “Oku!” (Alak, 1-5) emri ile başlaması, cehalet karanlığına bir ışık saçılması ve eğitimin vahyin aydınlığı ile desteklenmiş olması düşündürücüdür. Bununla yetinilmeyerek Kur’ân-ı Kerîm’de; “*Hiç bilenlerle bilmeyenler bir olur mu?*”(Zümer, 39/9) buyrularak, okumaya ve öğrenmeye dikkat çekilmiştir. Hz. Peygamber de : “*İlim her erkek ve kadın üzerine farzdır*” (İbn Mâce, Mukaddime, 17), “*İlim Çin’de dahi olsa alınız*”(Beyhakî, 1990, II, 254), “*En faziletli sadaka Müslümanın ilim öğrenip sonra onu Müslüman kardeşine öğretmesidir*” (İbn Mâce, Sünnet, 20) buyurarak Kur’ânî temel üzerine inşa edilen eğitim anlayışını teyit etmiştir. Diğer taraftan; “*Allah (c.c.) beni sizlere bir muallim (öğretici) olarak gönderdi*” (İbn Mâce, Mukaddime, 229) hadisiyle kendisinin de insanları eğiten bir öğretici olduğunu belirtmiş ve bu vasfını hayatı boyunca üsve-i hasene olarak sürdürmüştür. Nitekim Bedir savaşında esir olarak karşı taraftan ele geçen her şahıs için 4000 dirhem kurtuluş akçesi takdir edilmişken, okuma-yazma bilenlerden her biri, Medinelî 10 Müslümana okuma yazma öğretmek karşılığında hürriyetlerine kavuşturulmuşlardır (Köksal, 1975, II,162). Bu vesileyle bir eğitim seferberliğinin de başlatılmış olduğunu ifade etmek mümkündür. Ayrıca Hz. Peygamber’in: “*Ya bilgin ol, ya öğrenci ol veya dinleyici ol, dördüncü olma helak olursun*” (El-Fethu’l-Kebîr, I, 210) buyurması, din eğitimin olmazsa olmaz bir olgu olduğunu ortaya koymaktadır.

Kur’ân’ın eğitime özel bir önem verdiği ve bunu da "Rab" kelimesi ile belirterek, terbiye karşılığında kullandığı görülmektedir. "Rab" aslında terbiye manasında bir mastar olduğu halde mübalağa kastı ile "mürebbi" yerine kullanılmıştır. İsm-i fâilin yerine mastarın kullanılması, fâilin fiili tam bir mana ile kullanıldığını gösterir (Yurdağür, 1984, 35). Rubûbiyet (terbiye edicilik) sıfatı ise, ilahi sıfatların en büyüğüdür (Vehbi, 1966, I, 18). Buna göre "Rab" terbiyenin bütün gereklerini yerine getiren, en mükemmel ve en kuvvetli bir terbiyeci demektir. Bu itibarla terbiye ise, bir şeyi kademe kademe tedrici ile kemale erdirmek, yani bir şeyi olgunluğa ulaştırıncaya kadar tavırdan tavıra geçirmektir (Yazır, 1971, I, 63-64). Bu itibarla İslâm’da din eğitiminin Rahmânî bir vasfa sahip olması, bu kutsal ameliyenin kullar tarafından bir yaşam modeline dönüştürülmesinin telkinidir.

Eğitim olgusu Peygamber düzeyinde "tebliğ" etmek ifadesiyle yer bulur. Böylece öğretim unsuru da eğitimin içerisine dâhil edilmiş olur. Terbiye insanlar için kullanıldığında, Allah(c.c.)’ın vekili olarak insanın bu işi üzerine alması, yani insanın insanı efendileştirmek üzere faaliyetlerde bulunması demektir. Efendileştirme, kâmil hale getirme kendiliğinden değil, yetiştirilme sonucu kazanılan uzun bir

2. ULUSLARARASI AHMED-İ HÂNÎ SEMPOZYUMU “İslam Düşüncesinde İnsan”

zaman dilimini gerektiren bir haslettir. İnsan terbiye olmaya müsait bir yaratılıştadır, bunun altyapısı kendi bünyesinde mündemiçtir. Ne var ki, değişik aktivitelerle geliştirilmeye gereksinim duymaktadır.

İslam dininin çok önemli bir prensibi dinde zorlamanın olmamasıdır (el-Bakara 2/256). “*Eğer Allah (c.c.) dileyseydi bütün insanları bir örnek yaratabilirdi*” (Yunus 10/99)” ayeti insanların kendi seçimlerini kendilerinin yaptıklarının en bariz göstergesidir. Bu seçim kudretini uygulamaya dökebilmeleri için Allah insanlara akıl ve sorumluluk vermiştir. Onları kendi yollarını seçmekte hür bırakmıştır. Burada yapılacak şey insana iyiyi kötüyü, doğruyu yanlış, güzeli çirkini ayırt edebileceği bilgiyi vermek, imkânlar sağlamaktır. Bu itibarla İslâm düşüncesi tarihinde din, başlangıçtan itibaren bir eğitim meselesi, bir eğitim görevi olmuştur (Bilgin, 1990, 11). Hayatın hangi kademesinde olursa olsun, bu faaliyetlerden kendini tecrit edemeyen insan, toplumun ferdi ve sosyal bir varlığı olarak cemiyet halinde yaşamak durumunda kalmıştır.

Akıl sahiplerini kendi iradeleriyle, Hz. Peygamber’in tebliğ ettiklerini kabule çağıran din ancak ciddi ve metodik bir eğitim ve öğretimle öğrenilebilir. Eğitim ve öğretim faaliyetlerini düzenleyen her türlü kural ve teoriler ilmi olan pedagoji, din eğitiminde de vazgeçilmez bir disiplindir. Din eğitiminin her yaş ve guruptaki insana aktarılmasında pedagojinin irade, ahlak ve duyguların terbiyesindeki rolü ise, tartışma götürmeyecek kadar sarihtir.

Genel manada ele alınırsa eğitimin, olgun neslin yeni nesle bütün maddi ve manevi mirasını aktaran bir vasıta olduğu rahatlıkla söylenebilir. Bu itibarla din eğitimi hem fert, hem aile, hem de toplum yönünden gerekli ve lüzumlu bir eğitim alanıdır. Din eğitiminin fert, aile ve toplum yönünden özelliklerini ve lüzumunu kısaca şöyle açıklayabiliriz

1. Fert Yönünden

En genel ifadesiyle eğitimin muhatabı bireylerdir. Birey hem maddi hem manevi boyutlarıyla tekdüze bir yapıya sahip olmayan bir varlıktır. Dünyaya gelen fert ancak maddi ve manevi boyutlarıyla dengelenmiş bir eğitimle, dengeli bir insan olur. Dolayısıyla bir insanın geleceği nasıl ki aldığı eğitimin nitelikleriyle şekilleniyorsa, insanların meydana getirdiği toplumun da geleceği, yine insanlara verilen eğitimin nitelikleriyle şekillenir. Din eğitimi ise genel eğitim içerisinde yaşam boyu devam eden kişiyi dünyevi olarak yetiştirmenin yanında uhrevi bir sınava da hazırlıklı hale getirmeyi amaç edindiği için ayrı bir öneme haizdir.

Din eğitimi ile bireyler belirli bir dünya görüşü ve bulunduğu toplum içerisinde nasıl hareket edeceğini kazandırma görevi üstlenir (Ülgener, 1981,30-31). Din aynı zamanda bireylere belirli bir kimlik kazandırma işlevini görmektedir. Çünkü birey ortaya koyduğu dini kimlik kalıpları sayesinde yaşamına bir anlam kazandırarak, niçin yaratıldığının şuuruna erişir (Hökelekli, 1993,110-111). Din eğitimiyle değer normları bir bütün olarak ele alınır ve bu eğitim onları pekiştirerek aralarında meydana gelebilecek olumsuzlukları önlemede hayatî bir görev üstlenir (Dursun, 1992,41-42).

İnsanı diğer canlılardan ayıran en temel özellik onun inanan ve inandığını yaşayabilen bir birey oluşundan kaynaklanmaktadır. Bu sebeptendir ki inanış insanın ilk önce gelen bir talebidir (Bühler, 1980, 434). Zira kutsal bir varlığa inanma duygusu insanın kopmaz bir parçası ve ihtiyaçtır. Din eğitimi ile

2. ULUSLARARASI AHMED-İ HÂNÎ SEMPOZYUMU “İslam Düşüncesinde İnsan”

inançlı fertler yetiştirilerek bireyin yaşayabileceği itikadi boşluklar giderilmeye çalışılır. Aynı zamanda Kur’ân-ı Kerîm’de, “(Rasûlüm) sen yüzünü hanîf olarak dine, Allah insanları hangi fıtrat üzere yaratmış ise ona çevir. İşte dosdoğru din budur fakat insanların çoğu bunu bilmezler” (er-Rum 30/30) buyrulurak dinin fitri bir olay olduğu açıklanmakta onun insan ruhunun derinliklerindeki doğuştan gelen yapılanmasına dikkat çekilmektedir. Ayrıca dinin fitri bir olay olduğunu belirten Kur’ân’ın bu beyanı, din duygusunun kaynakları üzerinde duran Max Müller, Jul Simon, Jung, H. F. Amyel, M. Zastiof, B. Konstand (Akseki, 1964, 7-15) gibi birçok fikir ve ilim adamı tarafından da paylaşılmaktadır. Eğer birey çocukluk döneminden itibaren fıtratındaki tek Yaradan’a inanma duygusuna uygun bir şekilde din eğitimi verilerek yetiştirilmezse, öğrendiği yanlış dini bilgilere dayalı bir dini hayat algısına yönelebilir.

İnsanın bazen çeşitli olaylar karşısında bunaldığı, ümitsizliğe kapıldığı bir teselli kaynağı ve bir kurtuluş yolu aradığı zamanlar olmuştur. İşte bu zamanlarda insan ruhu, sıkıntılardan, çöküntülerden, geleceğe kuşku ile bakmaktan, ümitsizlikten kısaca bunalımlardan kurtaracak en etkili sığınak, en etkili tedavi Allah inancıdır (Peker, 1991, 15-16). Toplumlarda oldukça yaygın olan ruh bozuklukları, ümidini ve manevi desteğini kaybeden bireyler arasında daha çok görülmektedir. (Peker, 2013, 131). Zira iyi bir din eğitimi almış kişi, modern hayatın getirdiği gergin ortamdan çok daha az etkilenir. Bu psikolojiyi yakalamanın ön şartı, o konuda eğitim almış olmaktır.

Etkin bir din eğitimiyle tüm kâinatı ve insanı Yaratanın Allah, dünyanın ise bir imtihan yeri olduğu, insanın iyi ve kötü ile de deneneceği (Enbiyâ, 21/35), iyi ve güzel davranış gösterenlerin mükâfat, kötü davranışlarda bulunanların ise azap göreceği hatırlatılır. Dolayısıyla din eğitimi tüm öğretilerinin başköşesine sarsılmaz bir imanın temin edilmesini koyarak hayatın tüm olumsuzluklarına karşın kişinin ruhsal ve bedensel çöküntülerden uzak, dimdik ayakta durmasını sağlar. Bu inanç motivasyonu fertlerin irili ufaklı karşılaşabileceği tüm hadiselerle karşı direnme gücünü verir.

İslâm dini bireye bütün hareketlerinde ölçülü, dengeli hareket etmeyi öğütlemekte, cimriliği, savurganlığı ise tasvip etmemektedir (Araf, 7/31; Furkan, 25/67). Bireyin din eğitimine İslâmî perspektiften yaklaştığımızda, İslâm’ın öngördüğü dindarlığın dengeli bir din anlayışı olduğu çok sarıh bir şekilde ortaya çıkmaktadır.

Din eğitiminin hedeflerinden biri de doğru yoldan sapmayacak karakter ve şahsiyet yapısına sahip insanlar yetiştirmektir (Dodurgalı, 1996, 25). Karakter inşasında fertteki gizli kabiliyetleri de ortaya çıkarır. Allah (c.c.) insanları farklı kabiliyetlerde yaratmıştır. Bu itibarla, bu kabiliyetlerin ortaya çıkarılması ve uygun yöne sevk edilmesi gerekir (Tetik, 1991, 33). Zira öğrencinin kabiliyeti dışında bir branşa zorlanması, ruh sağlığının bozulmasına sebep olabilir. Bundan dolayı XX. pedagojisinde geçerli olan bu kaidenin, asırlar önce din eğitimcileri tarafından uygulanmış olması son derece ilgi çekicidir (Bayraktar,1984,11).

Din eğitiminin fert yönünden birçok faydası sıralanabilirse de Zernucî (ö.620/1223’nin de belirttiği gibi asıl gayesi Allah rızasına ulaşmak, ebedi hayatı elde etmek, nefisten cehaleti gidermek, dünya ve ahiret hayatını ihya etmektir. (Zernûcî,1323, 6).

2. Aile Yönünden

2. ULUSLARARASI AHMED-İ HÂNÎ SEMPOZYUMU “İslam Düşüncesinde İnsan”

Aile, toplumun temel taşı, küçük bir modeli ve vazgeçilmez bir hücresidir. Toplumların sürekliliği için en sağlam şekilde muhafazası zaruri olan bir müessesedir. Sağlam ve sağlıklı ailelerden teşekkül etmiş toplumlar en sağlam ve en sağlıklı toplumlardır. Güçlü aile, güçlü millet, tüm devletlerin ana temelidir. Toplumun huzuru, ailenin huzurlu oluşu ile sağlanır. Ailede tam bir huzurun sağlanması için eşler ve çocukları karşılıklı sevgi, saygı, hoşgörü, güven ve fedakârlık içinde olmaları şarttır (Kayadibi,1997,3).

Bireyin eğitimi, kişiliğinin gelişmesi ve sosyal hayata uyum sağlamada vazgeçilmez bir kurum olan aile, günümüzde de önemini korumaya devam etmektedir (Özbek, 1996, 50; Tezcan, 1985, 157-160). Zira aile çocuklara, küçüklerine karşı sevgi, büyüklerine karşı saygı kurallarının öğretildiği temel disiplin mekânlarıdır. Anne-babaya iyi davranılmasını Cenab-ı Hak istemiştir: “Biz, İnsana ana ve babasına karşı iyi davranmasını tavsiye etmişizdir. Çünkü anası onu nice sıkıntılara katlanarak taşımıştır” (Lokman, 31/14).

Ailede verilen din eğitiminin çocuğu içten etkilemesi, ailenin aynı zamanda dinî değerler açısından bir model teşkil etmesi aile ile din arasındaki ilişkinin önemini ortaya koymaktadır (Öcal, 1991, 75-76; Yavuz, 1983, 155-156). Çocuğun psikolojik ve ahlâki bakımından tutarlı ve dengeli şahsiyet yapısının oluşmasında, dinî inanç ve yaşayış önemi bir rol oynamaktadır (Armaner, 1989,76; Yavuzer, 2016, 132).

Öte yandan Kur’ân-ı Kerim, çocukların hiçbir şey bilmeden dünyaya geldiklerini belirterek; iyi-kötü, hayır-şer gibi her şeyi sonradan öğrendiklerine de dikkat çeker (Nahl 16/78). Konuyla ilgili olarak Hz. Peygamber; “Her çocuk İslâm fıtratı üzere doğar. Sonra, onu anne-babası Yahudi, Hristiyan, müşrik veya Mecusi yapar” (Buhârî, “Cenâiz”, 78; Müslim, “Kader”, 23, 25) buyurmaktadır. Bu hadisteki temel mesaj, İslâm fıtratı üzere doğan çocukların anne babanın sorumluluğunda bulunduğu, insanın yaratılış yönüyle, iyi ve güzele yönelmeye uygun olduğu ve bununla birlikte, din eğitiminde en etkin faktörün aile olduğu anlaşılmaktadır (Konuk, 1994,24).

Çocukların dünyaya gelip yetişmesinde ana-babanın nasıl sıkıntılar çektiği hatırlatılarak, onlara, sevgi, saygı ve anlayışla muamele yapılmasına dikkat çekilmektedir. Diğer taraftan Kur’ân-ı Kerim, çocuk eğitimi ile ihtiyarlayınca ana-babanın bakımı arasındaki bu ilişkiye şöyle temas etmektedir: “Rabbim! Küçükken beni yetiştirdikleri gibi sen de onlara merhamet et, de”(İsra, 17/ 24). Bu ayette, insanın küçükken eğitilmesi, Allah’ın lütuf ve rahmetinin sebebi olarak gösterilir. Aynı zamanda burada bir pratik terbiye kaidesi de öğretilmektedir. Şöyle ki; çocuk büyüdüğünde ana ve babası için Allah’ın lütuf ve merhametini dileycek bir psikolojik yapıya sahip olmalıdır. Zira iyi bir şekilde çocuk yetiştirmek, dört yönden Allah’a yakınlığı sağlar.

- 1- Evlat yetiştirmek suretiyle insan neslinin bekasını sağladığından,
- 2- Geride kendisine dua edecek birisini bıraktığından,
- 3- Ümmet-i Muhammed’i çoğalttığından,
- 4- Kendisinden önce ölen çocuğun şefaatine nail olacağından (Gazali, II, 67).

2. ULUSLARARASI AHMED-İ HÂNÎ SEMPOZYUMU “İslam Düşüncesinde İnsan”

Çocuğun yetiştirilmesinde en büyük sorumluluk ana ve babaya yüklenmiştir. Fakat çocuğun sosyalleştirilme olayı, yalnız aile çevresinin çizdiği sınırlar içinde kalmaz. Toplum çevresinde de devam eder. Yani toplum, çocuğun eğitiminde önemli bir faktör olarak rol oynar.

3. Toplum Yönünden

Birey, dinî davranışlarını da toplum içerisinde kazanır. Dinî davranış nihayetinde öğrenilen bir davranıştır ve sosyal etkileşim süreci içerisinde edinilir (Günay, 1981,195). İnsanlar dini bilgi, inanç ya da ibadet alışkanlıkları ile dünyaya gelmez, bunları aile ile birlikte toplumsallaşma sürecinde öğrenirler. İnsan, kendi değerini anlamak ve üretici gücünü ortaya koymak için, ister batıl olsun, ister ilahi olsun, herhangi bir şeye inanarak, çeşitli dinlere bağlantılı olarak ömrünü geçirmiştir (Tetik,2007,22).

Sağlıklı bir din eğitimi ile toplumsal bütünleşmede milletin fertleri arasındaki milli meseleler karşısında ortak tutum davranışları ortaya koymayı sağlayan müşterek güven sağlanmış olur. Zira din, toplumsal bütünleşmede en önemli faktörlerden birini temsil etmektedir (Sezen, 1993,114).

İnsanoğlu yaratılışından günümüze kadar, daima kendisinden yüce, kudretli ve ulu bir varlığa sığınmak ve ondan yardım dilemek ihtiyacını hissetmiştir. Bu, din fikrinin insanda doğuştan mevcut olduğunu göstermektedir. İnsan sosyal bir varlıktır. Bunun tartışılması dahi söz konusu değildir. Fert olarak insanın varlık yapısında mevcut olan din de, sosyal bir müessesedir. Dolayısıyla din, fert ve cemiyetle, daha doğrusu sosyal bir varlık olan insanla alakalıdır. Diğer taraftan din-toplum ilişkisi genel olarak karşılıklı etki esasına dayanır. Bununla beraber bu ilişki, dinin toplum üzerindeki etkisi şeklinde tecelli etmiş, sosyal yapının ve sosyal müesseselerin oluşmasında, değişmesinde ve gelişmesinde büyük rol oynamıştır.

İnanç olayının, sadece düşünebilen ve akıl sahibi bir varlık olan insanda ortaya çıktığını görürüz. Başka bir ifade ile din, sadece insana has ve insanın ayırt edici bir niteliğidir. Çünkü "hiçbir hayvanın bugüne kadar, kendisini ölümden sonraki bir hayata hazırladığı görülmemiştir" (Yurtaydın ve Dağ, 1978, 189). Görüldüğü gibi varlıklar içerisinde sadece insan, inandığı ilah ile temas kurabilme çarelerini aramış ve ölümden sonraki hayat üzerinde kafa yormuştur. Bu durum dinsiz bir cemiyetin olmadığı anlamına gelmektedir.

Aile ortamında dünyaya gelen çocuk, ilk eğitimini burada almaya başlar. Bilâhare aile, eğitim görevini yavaş yavaş okul ve sosyal çevreye bırakır. Dinin aile üzerindeki bu etkinliği, iptidai topluluklarda daha etkindir. Zira ahlaki değerlere büyük önem veren dinler, bu konuda çok kapsamlı kurallar getirmişlerdir (Wach, 1987,18).

Tüm sosyal alanları kuşatan dinin, kanun, sanat ve iktisadî yaşam alanında olduğu gibi, aile kurumları üzerinde de son derece belirleyici bir güce sahiptir (Yücekök, 1971, 60). Din, toplumu oluşturan bireylerin inanç ve değer yargılarını doğrudan etkilemektedir. Din insanları sevmeyi, saygılı olmayı, onların haklarını korumayı öğretir. Bu hususta Hz. Peygamber, “*İnanmadıkça cennete giremezsiniz. Birbirinizi sevmedikçe de inanmış olmazsınız*” (Tirmizi, İsti’zân,43) buyurarak, imanı

2. ULUSLARARASI AHMED-İ HÂNÎ SEMPOZYUMU “İslam Düşüncesinde İnsan”

sevgiye bağlamış, toplumda bireyler arasındaki bağları kuvvetlendirerek, onların yakınlaşmalarını sağlamıştır.

Eğitimin toplum açısından önemi ve gücü büyüktür. Eğitim, cemiyet hayatının bütünlüğü içine yerleşmiş bir doku gibi bütün hadiselerle sinmiş, kompleks bir faaliyettir. İslâm, son İlâhî din olma vasfıyla cemiyet hayatını tanzim eden bir dizi kural ve tavsiyelerle donatılmıştır. Bu telakinin toplumsal bağlamda yaşam biçimine dönüşümü ancak dinin eğitim ilkelerine riayet etmekle sağlanacaktır. Örneğin Kur’ân iyiliği, karşılığını bireyden almak isteğiyle değil, iyi, güzel bir davranış biçimi olduğu için ve iyiliğin sadece Allah rızası için yapılması zarureti şu şekilde ortaya koyar: *“Onlar yoksulu, yetimi ve esiri isteyerek doyurur ve şöyle derler: Biz sizi gerçekten Allah rızası için doyuruyoruz. Sizden ne bir karşılık ne de teşekkür bekliyoruz”* (İnsan, 76/8-9). Konuyla ilgili olarak Hz. Peygamber; *“Sizden biriniz kendisi için istediği, sevdiği şeyi, Mü’min kardeşi için de istemedikçe iman etmiş olmaz”* (Müslim, İman, 71-72) buyurarak Müslüman toplum oluşturma şifrelerini ve uygulanabilirlik yöntemlerinden birini izhar etmiştir. Yeterli ve doğru bir din eğitimi verilirse toplum bireyci anlayıştan tamamen sıyrılacak, kendisi için istediğini diğer kişiler için de isteyebilme erdemine erişebilecektir. Keyfiyetli toplum inşasında amaçlanan bu kıvam yeryüzünde zaman ayırımı yapmaksızın tüm ilahi ve beşeri sistemlerin amaçladıkları bir toplum modelini de beraberinde getirecektir.

Din eğitimi ile bir toplum modeli inşa edilmekle yetinilmeyerek toplumdaki sosyal guruplara iyi ve doğru olan amaçlar da enjekte edilir. (Ayhan,1986,64). Bu vesileyle ideal ya da idealize edilmek istenen toplumlarda, model insan tiplerini ortaya çıkarmak mümkün olur. Toplum bu türden rol modellerle ahlak inşa ve gelişim sürecini hızlandırma fırsatını elde eder. Ayrıca dini eğitim toplumun genlerine nüfuz eden kültür yapılanmalarında da belirleyici faktörlerden biri olarak işlev gösterir. Başka bir deyişle din, kültürün esaslı ve temel unsurudur. Kültürel hayatın incelenmesi dinin iyi bilinmesi ile mümkündür (Bilgin, 1980, 38).

Şu halde, eğitimin ferdi ve sosyal gayeleri göz önüne alındığı zaman görülür ki asıl hedef, kâbiliyetleri geliştirilmiş, dengeli ve sıhhatli, kişilik sahibi fertlerden müteşekkil, birlik ve beraberlik, ahenk, dirlik ve düzenliğin yaygınlaştırıldığı bir toplum oluşturmaktır. Böylelikle hem ferdin, hem de toplumun mutluluğu sağlanmış olacaktır.

Din eğitiminin önemini fert, aile ve toplum açısından tayininden sonra denilebilir ki; dinin esasını fert ve topluma doğru bir şekilde öğretmek dinin amacına uygun yönlendirmeyi temin ederek böylece ferdin ve toplumun huzur ve istikrarına katkıda bulunmak mümkündür. Toplum düzeninde dinin müspet etkisini ortaya çıkarma bakımından, fert, aile ve toplum açısından din eğitimi fevkalade önem arz etmektedir.

3.Sonuç

Yerinde ve doğru bir şekilde verilen din eğitimi, fert, aile ve toplum hayatında önemli moral desteği sağlayacak ve kişiler arası ilişkileri en güzel şekilde tanzim edecektir. Zira hurafelerden arındırılmış din eğitimiyle yetişmiş ihlâslı bireyler, gerek kendi içlerinde, gerekse çevreleriyle huzur içinde yaşayan olgun kişilerdir.

2. ULUSLARARASI AHMED-İ HÂNÎ SEMPOZYUMU “İslam Düşüncesinde İnsan”

Dinle ilgili olmayan birtakım bilgilerin, davranış şekillerinin, aşırılığa götüren tutumların ayıklanması şarttır. Eğer İslam dininin yücelikleri tam anlamıyla öğrenilir ve samimiyetle yaşanır, o zaman dinden beklenen kişisel ve sosyal huzura kavuşulabilir. Bu bakımdan çocuğun dinî kişiliğinin gelişmesinde, sağlıklı ve dengeli bir dinî anlayışın oluşmasında aile ortamı oldukça önemli bir yere sahiptir. Birey ve toplum için oldukça hayati bir öneme haiz olan dinin varlığını sürdürebilmesi ve gelecek kuşaklara en doğru bir şekilde aktarılabilmesi ancak iyi bir din eğitimiyle mümkün olacaktır. Bu bakımdan günümüzün hızla değişen dünyasında, hem kamusal düzenin sağlanması hem de bilinçli bireylerin yetiştirilmesi açısından sağlıklı bir din eğitimi oldukça önem arz etmektedir.

KAYNAKÇA

- Akseki, Ahmed Hamdi. *İslâm Dini*. Ankara: DİB. Yayınları, 1964.
- Armaner, Neda. *Din Psikolojisine Giriş*. Ankara: Ayyıldız Matbaası. 1989.
- Ayhan, Halis. *Eğitime Giriş*. İstanbul: Damla Yayınları, 1986.
- Bayraklı, Bayraktar. *İslam da Eğitim*. İstanbul: Şafak Ambalaj Sanayi, 1983.
- Beyhaki, Ahmed b. Hüseyin. *Sünen, Şuabül-İman*. Beyrut: Daru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1990.
- Bilgin, Beyza. *Eğitim Bilimi ve Din Eğitimi*. Ankara: A.Ü. İlahiyat Fakültesi Yayınları, 1990.
- , *Türkiyede Din Eğitimi ve Liselerde Din Dersleri*. Ankara: Emel Matbaacılık, 1980.
- Bühler, Charlotte. *Psychologie im Leben Unserer Zeit*. München: 1980.
- Çamdibi, H. Mahmut. *Şahsiyet Terbiyesi ve Gazali*. İstanbul: Han Neşriyat, 1983.
- Dodurgalı, Abdurrahman. *Ailede Çocuğun Din Eğitimi*. İstanbul: MÜİFAV, 1996.
- Dursun, Davut. *Osmanlı Devletinde Siyaset ve Din*. İstanbul: İşaret Yayınları, 1992.
- Egemen, Bedi Ziya. *Terbiye İlminin Problemleri ve Terbiye Felsefesi*. Ankara: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayını, 1965.
- Ertürk, Selahattin. *Eğitimde Program Geliştirme*. Ankara: Pegem, 1978.
- el-Gazâlî, Ebû Hâmid Muhammed b. Muhammed, *İhyâu 'Ulûmî 'd-Dîn*. İstanbul: Temel Neşriyat, 1986.
- Günay, Ünver. “*Türkiye 'de Dini Sosyalleşme*”, Türkiye I. Din Eğitimi Semineri. Ankara: İlahiyat Vakfı Yayınları, 1981.
- Gökalp, Ziya. *Terbiyenin Sosyal ve Kültürel Temelleri*, İstanbul: MEB Yayınları, 1974.
- Hökelekli, Hayati. *Din Psikolojisi*. Ankara: TDV Yayınları, 1998.
- Kayadibi, Fahri. “*Eğitimin Önemi*” Yeşil Bahçecik Dergisi 2/9 (1996): 8.
- , *Ailenin Önemi*. Kocaeli: 1997.
- Konuk, Yurdagül. *Okul Öncesi Çocuklarda Dini Duygunun Gelişimi ve Eğitimi*. Ankara: TDV Yayınları, 1994.
- Köksal, M. Asım. *H. Muhammed (as.) Ve İslamiyet*. İstanbul: İrfan Yayınevi, 1975.
- Vehbi, Mehmed. *Hülasa't-ul-Beyan fi Tefsir'il-Kur'an*. İstanbul: Üçdal Neşriyat, 1966.

2. ULUSLARARASI AHMED-İ HÂNÎ SEMPOZYUMU “İslam Düşüncesinde İnsan”

Mengüşoğlu, Takiyeddin . *Felsefi Antropoloji*.İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, 1971.

Öcal, Mustafa. *Din Eğitimi ve Öğretiminde Metodlar*. Ankara: TDV Yayınları, 1991.

Özbek, Abdullah. “*Bir Eğitim Kurumu Olarak Ailenin Önemi*”. İslâm’da Aile ve Çocuk Terbiyesi. İstanbul: Ensar Neşriyat, 1996).

Parladır, Selahattin. “*Din Eğitiminde Hedefler*”. Dokuz Eylül Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi Dergisi 9 (1995):79.

Pazarlı, Osman. *Din Psikolojisi*.İstanbul:Remzi Kitabevi, 1972.

Peker, Hüseyin. *Din Psikolojisi*. İstanbul:Çamlıca Yayınları, 2013.

Tetik, Hayati. *Din Görevlilerinin Fonksiyonları (Yaygın Din Eğitimi Açısından)*.İstanbul: Aktif Yayınevi, 2007.

Tezcan, Mahmut. *Eğitim Sosyolojisi*. Ankara: AÜEBF Yayınları, 1985.

Sezen, Yümni. *Sosyoloji Açısından Din*. İstanbul: M.Ü. İ. Vakfı Yayınları, 1988.

Tezcan, Mahmut. *Eğitim Sosyolojisi*. Ankara:Yelkentepe Yayınları, 1997.

Ülgener, Sabri Fehmi. *Zihniyet Ve Din*. İstanbul:Der Yayınları, 1981.

Yavuz, Kerim. *Çocukta Dini Duygu ve Düşüncenin Gelişmesi*. Ankara: DİB. Yayınları, 1983.

Yavuzer, Haluk. *Çocuk Psikolojisi*. İstanbul: Remzi Kitapevi, 2016.

Yazır, Elmalılı Hamdi. *Hak Dini Kur 'an Dili*. İstanbul: Eser Kitabevi, 1971.

Yurdagür, Metin. *Allah'ın Sıfatları*. İstanbul: Marifet Yayınları, 1984.

Yurtaydın, Hüseyin Gazi - Mehmet Dağ, *Dinler Tarihi*. Ankara: Gündüz Matbaacılık, 1978.

Yücekök, Ahmet. *Türkiye’de Örgütlenmiş Dinin Sosyo-ekonomik Tabanı*. Ankara: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, 1971.

Wach, Joachim. *Din Sosyolojisine Giriş. (çev. B. İnandı)*. Ankara: A.Ü.İ.F. Yayınları, 1987.
